

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MUĞLA VE ÇEVRESİNDEKİ GELİŞMELERİN MENTEŞE GAZETESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF THE DEVELOPMENTS IN MUĞLA AND ITS SURROUNDINGS DURING THE NATIONAL STRUGGLE PERIOD THROUGH MENTEŞE NEWSPAPER

Sinan KIYANÇ** , Erdal KORKMAZ***

Geliş Tarihi/Received:20.02.2024

Kabul Tarihi/Accepted:13.06.2024

KIYANÇ, Sinan- Erdal KORKMAZ, (2024), "Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Menteşe Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi", Belgi Dergisi, S.28, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2024/II, ss. 23-47.

Öz

Bu çalışmada Millî Mücadele'nin hemen başında Muğla'da yayımlanan Menteşe Gazetesi ele alınmaktadır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Muğla'da da tepkilere neden olmuş, bu tepkilerin bir göstergesi olarak Menteşe Gazetesi yayımlanmıştır. Hafız Sabri Aksoy'un imtiyaz sahibi olduğu gazetenin sorumlu müdürlüğünü Şevket Gölcüklü, yazı işleri müdürlüğünü ise Zorbazade Emin Kâmilî Bey üstlenmiştir. Gazete, İtalyanlardan alınan matbaa ile İstanbul Oteli'ndeki (İskender Alper Kültür Merkezi) Hayat Kulübü'nde yayımlanmıştır. Kısa yayım hayatında yedi sayı yayımlanabilen, sekizinci sayısı kentin İtalyan işgaline karşı Mutasarrıf Hilmi Bey tarafından kaleme alınan makale nedeniyle basılamamıştır. Kentin İtalyanlar tarafından işgal edilmesi üzerine yayım hayatına son verilen gazete, özellikle İzmir ile başlayan Yunan işgaline karşı tepkileri içermiştir. İşgal edilen topraklarda Türk nüfusunun yoğun olduğunu, bu toprakların Türk toprakları olduğunu vurgulayan gazetenin yayımlanmasında, Millî Mücadele yıllarında kentin önde gelen isimlerinin emeği bulunmaktadır. Kentin Millî Mücadele yıllarındaki tepkisini göstermesi açısından birinci el kaynak teşkil etmektedir. Gazete Kuvayı Millîye birlikleri ile 57. Alay'ın hareketleri hakkında, Denizli, Burdur, Isparta, İzmir ve Aydın'daki ilerlemelerini ortaya koymuştur. Ağırlıklı olarak Yunanlıların İzmir ve Aydın işgaline yer verilmiş, işgal nedeniyle bu topraklarda yaşananları ele almıştır. Harici haberler ile uluslararası gelişmelere sınırlı da olsa yer verilmiştir. Bunun yanı sıra yerel haberlere de yer veren gazete o günkü Muğla'nın sosyoekonomik hayatı hakkında bilgiler de barındırmaktadır. Menteşe Gazetesi'nin suretleri üzerinden ele alınması bakımından bu araştırma ilk olma özelliği taşımaktadır. Araştırmada belge tarama yöntemi ile gazete suretleri başta olmak üzere birinci el kaynaklar ve araştırma eserlerinden elde edilen bilgi ve bulgularla, Muğla'nın işgaller karşısında güçlü bir tepki gösterdiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Menteşe Gazetesi, Muğla, Millî Mücadele, İtalyan İşgali, Yunan İşgali.*

* Bu makaleye yazarlar eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.

** Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, sinankiyanc@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-0148-9632>).

*** Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Hava Harp Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanlığı, erdalkorkmaz.01@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-3260-9403>).

Abstract

In this study, Menteşe Newspaper, published in Muğla at the beginning of the National Struggle, is discussed. The occupation of Izmir by the Greeks caused reactions in Muğla, as in many parts of Anatolia, and Menteşe Newspaper was published as an indicator of these reactions. Şevket Gölcüklü was the responsible director of the newspaper, of which Hafız Sabri Aksoy had a privilege, and Zorbazâde Emin Kâmili Bey was the editor-in-chief. The newspaper was published in the Life Club in the Istanbul Hotel (Iskender Alper Cultural Center) with the printing house purchased from the Italians. Although seven issues were published in its short publication life, the eighth issue could not be published due to the article written by Governor Hilmi Bey against the Italian occupation of the city. The newspaper, which ceased publication after the city was occupied by the Italians, included reactions to the Greek occupation, which started with Izmir. The leading names of the city during the War of Independence contributed to the publication of the newspaper, which emphasizes that the Turkish population is dense in the occupied lands and that these lands are Turkish lands. It constitutes a first-hand source in terms of showing the city's reaction during the War of Independence. The newspaper revealed the progress of the Kuvayı Millîye troops and the 57th Regiment in Denizli, Burdur, Isparta, İzmir and Aydın. It mainly covers the occupation of Izmir and Aydın by the Greeks and deals with what happened in these lands due to the occupation. External news and international developments were included, albeit limited. In addition, the newspaper, which also includes local news, also contains information about the socioeconomic life of Muğla at that time. This research is the first in that it deals with the copies of Menteşe Newspaper. In the research, it is argued that Muğla showed a strong reaction to the invasions, with the information and findings obtained from first-hand sources and research works, especially newspaper copies, through document scanning method.

Keywords: *Menteşe Newspaper, Muğla, National Struggle, Italian Occupation, Greek Occupation.*

Giriş

Menteşe Gazetesi, Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da çıkarılan gazetelerden birisidir. Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Devleti topraklarının işgal edilmesine Anadolu'nun birçok yerinden tepkiler gelmiştir. Bu işgallerden birisi olan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, tepkileri daha da artırmıştır. İzmir'in işgal edilmesi Muğla'da da büyük tepkilere neden olmuş, bu kapsamda birçok gösteriler yapılmıştır. Ayrıca, İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcileri ve Sadâret'e gönderilen telgraflar ile işgal protesto edilmiştir. Mentеше Gazetesi de bu kapsamda yayımlanmıştır. Gazetenin içeriğinden de anlaşılacağı üzere temel amacı Yunan işgallerine karşı tepkiyi ortaya koymak, işgallerde iddia edildiğinin aksine bu toprakların asırlar boyunca Türk yurdu olduğu ve bu topraklarda Türklerin çoğunluğu teşkil ettiği'dir.¹

Muğla'nın basın tarihi ile ilgili olarak ilk gazetenin, Fethiye'nin eski ismi olan Meğri/Megri isminde, Fethiye'de bir Rum doktor tarafından çıkarıldığı iddia edilmektedir.² Ancak, yapılan araştırmalarda bu gazete hakkında bilgi ve yayım hayatına dair kanıtlayıcı bulgular elde edilememiştir. Bu konuda ortaya atılan ilk iddialar da kanıtlar ışığında değildir. İlgili iddianın aksine Mentеше Gazetesi, elimizde nüshaları bulunduğu bölgede yayımlanan ilk basın organı olarak nitelenebilir.

Menteşe Gazetesi hakkında çalışmalar sınırlıdır. Bu konuda en kapsamlı çalışma Prof. Dr. Mevlüt Çelebi tarafından yayımlanan "*Menteşe Gazetesi*" isimli makaledir. İlgili makalede Prof. Dr. Çelebi, gazete hakkında kapsamlı bilgiler verirken, gazetenin suretlerine ulaşamadığını belirtmiştir. Prof. Dr. İzzet Toprak "*Kurtuluş Savaşı'nda Basın Tarihi*" isimli eserinde Mentеше Gazetesi'ne kısaca yer vermiş, gazetenin 1919 yılında haftada iki sayı olarak yayımlandığını, ancak tarihlerinin belli olmadığını belirtmiştir.³ Gazete hakkındaki ilk çalışma 1966 yılında Muğla'da yayımlanan Devrim Gazetesi yazarlarından Kaya Müştakhan tarafından yapılmıştır. Müştakhan, Devrim Gazetesi'nin 13 Nisan 1966 tarihli köşe yazısında Muğla Basın Tarihi çalışması kapsamında Mentеше Gazetesi'nin ele alınacağını ifade etmiştir. Ancak Müştakhan tespit edemediğimiz neden veya nedenlerden ötürü çalışmasını tamamlayamamıştır.⁴ Dr. Öğr. Üyesi Ali Abbas Çınar, "50. Yılında Devrim Gazetesi ve Devrim'de Muğla" isimli eserinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı dolayısıyla Muğla Gazeteciler Cemiyeti'nin o güne özel olarak Mentеше Gazetesi kapağıyla özel bir yayım çıkardığını ve ilk sayısını gazetenin Latin alfabesiyle yayımladığını belirtmektedir. Ancak bu yayıma ulaşamadık, Devrim Gazetesi'nin 29 Ekim 1998 tarihli sayısında da Mentеше Gazetesi hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁵

İlhan Tekeli, derlediği "*Tarih İçinde Muğla*" isimli eserinin "*1923-1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler*" isimli bölümünde Muğla'nın ilk gazetesi olarak Mentеше Gazetesi'ni belirtmiş, gazetenin litografi (taş baskı) baskıyla haftada bir ve pazar günleri

¹ Millî Mücadele yıllarında basın hakkında detaylı bilgi için bakınız Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları*, İstanbul 1964.

² Meğri ya da Megri gazetesi veya dergisi hakkında yeterince bilgiye sahip değiliz. Devrim Gazetesi yazarı Kaya Müştakhan 13 Nisan 1966 tarihli yazısında Muğla basın tarihi hakkında bir çalışma ortaya koyduğunu belirtirken, bilgi talebinde bulunmuştur. Fethiye'de İtalyan işgali sırasında bir Rum doktor tarafından bir gazete çıkarıldığını ifade etmiştir. Ali Abbas Çınar, *50. Yılında Devrim Gazetesi ve Devrim'de Muğla*, Devrim Gazetesi Matbaası, Muğla 2010, s. 57; İddianın ortaya çıkarılması amacıyla bu alandaki çalışmaları ile tanınan Prof. Dr. Mevlüt Çelebi ile yaptığımız görüşmede iddianın doğru olmadığını belirtmiştir. Prof. Dr. Mevlüt Çelebi ile Görüşme (18.12.2023).

³ İzzet Toprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 254.

⁴ Çınar, *a.g.e.*, s. 57.

⁵ Çınar, *a.g.e.*, s. 38. Devrim Gazetesi, 29 Ekim 1998.

yayımlandığını (gazete Pazar ve Perşembe günleri yayımlanmıştır), İtalyanların kenti işgaline kadar toplamda yedi sayı yayımlandığına değinmiştir.⁶ Menteşe Gazetesi hakkında bir başka bilgi ise Muğla Tarihi konusunda çalışmaları ile tanınan Devrim Gazetesi başyazarı ve sahibi Ünal Türkeş tarafından “*Kurtuluş Savaşında Muğla*” isimli eserinde geçmektedir. Bu eserde Türkeş, gazete hakkında bilgi verirken çıktığı zorlu ortamda yayım hayatının kısa olmasına vurgu yapmaktadır.⁷

Ünal Türkeş ile görüşmemizde de belirttiği üzere Muğla Basın Tarihi konusunda bir kitap hazırlığı içerisinde olduğunu belirtmiştir. Ancak bu kitap yayımlanamadığı gibi bu konuda da ailesi ve Muğla Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan kütüphanesinde yaptığımız çalışmalara karşın, notlarına ulaşamadık. Menteşe Gazetesi hakkında bir başka çalışma ise gazetenin imtiyaz sahibi Hafız Sabri Aksoy hakkında “*Hafız Sabri Aksoy 1885-1935*” isimli, Ünal Türköz tarafından kaleme alınan eserdir. Eserde Menteşe Gazetesi hakkındaki bilgilerin genellikle Ünal Türkeş’ten edinildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgilerin bir kısmı Ünal Türkeş’in kendi eserlerinde yer almamaktadır. İlgili eser, Hafız Sabri Aksoy’un anlaşılması konusunda önemli bir yere sahiptir.⁸

Menteşe Gazetesi’nin kısa süreli yayım hayatı ve dahası suretlerinin bulunamaması nedeniyle hakkında kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır. Menteşe Gazetesi suretlerinin Ünal Türkeş’te olduğunu öğrenmemiz üzerine, kendisi birkaç ziyaretimiz sonrasında suretlerini tarafımıza teslim etmiştir. Ünal Türkeş, gazeteyi bize teslim ettikten kısa bir süre sonra- 30 Eylül 2017 tarihinde- aramızdan ayrıldı, hayatı boyunca Muğla Tarihi konusunda katkılarından ötürü kendisini saygıyla anıyoruz. Araştırmamızın ortaya çıkma sürecinde, bu alanda kıymetli araştırmalar veren Prof. Dr. Mevlüt Çelebi ve Prof. Dr. Bayram Akça ile muhtelif tarihlerde görüşmeler yapılmış ve Prof. Dr. Akça’nın kütüphanesinden faydalanılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen bilgi ve bulgular, araştırmamızın ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Menteşe Gazetesi’nin suretleri fotokopi olduğundan, gazetenin tam ebadı tespit edilememiştir. Gazete kısa yayım hayatında yedi sayı çıkabilmiştir. Muğla’nın İtalyanlar tarafından işgali üzerine bir veda sayısı olarak sekizinci sayı hazırlanmıştır. Ancak, Mutasarrıf Serficalı Hilmi Bey tarafından kaleme alınan “İhtirasatı *Beşeriyeye Hat ve Payan Bulunamıyor*” yazısı, kentten İtalyanlar tarafından işgalini sert bir şekilde eleştirdiğinden ötürü, matbaa İtalyanlar tarafından basılmış ve son sayı yayımlanamamıştır.

Gazete ilk beş sayısı dikey şekilde üç sütundan oluşmakta iken, son iki sayı yatay şekilde beş sütundan meydana gelmiştir. Birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci sayılar dörder sayfa; üçüncü, altıncı ve yedinci sayılar iki sayfa olarak yayımlanmıştır.⁹ Elimizdeki suretlerin fotokopi olmasından ötürü, kararmalar nedeniyle bazı bölümler okunamamış, bazı sayfaların künyesi de belirlenememiştir.

Bu araştırmamızın amacı Muğla Tarihi’nin yanı sıra Millî Mücadele Tarihi açısından da kıymetli bir yere sahip olan Menteşe Gazetesi’nin suretleri ışığında; gazetenin nasıl, nerede, kimler tarafından, ne kadar yayımlandığı ve hangi konuları işlediği gibi soruların cevabını ortaya koyabilmektir. Araştırmamızın hacim kaygısından ötürü gazetenin Muğla’nın Millî Mücadele yılları hakkında gazetenin yayım hayatının sonuna kadar olan kısmı ele

⁶ İlhan Tekeli, “1923-1950 Döneminde Muğla’da Olan Gelişmeler”, Derleyen İlhan Tekeli, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla Belediyesi Yayınları, Muğla 1993, s. 158.

⁷ Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, Yelken Matbaası, C. 2, İstanbul 1973, s. 341-342.

⁸ Ünal Türköz, *Hafız Sabri Aksoy 1885-1935*, Menteşe Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla 2016.

⁹ Mevlüt Çelebi, Menteşe Gazetesi, *Tarih ve Toplum*, C. 19, S. 112, Nisan 1993, s. 31.

alınmaktadır. Belge tarama yöntemi kapsamında gazetenin suretleri detaylı bir şekilde tahlil edilmiş, bu konuyu destekleyici arşiv belgeleri, temel eserler ile araştırma eserleri de incelenmiştir.

A. Millî Mücadele Yıllarında Muğla

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'nun birçok yeri işgal edilmiştir. Bu yerlerden birisi de Muğla ve çevresidir. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılara bırakılması, savaş öncesinde İzmir ve civarının kendilerine söz verilmesinden dolayı İtalyanlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Paris Barış Konferansı'nı terk eden İtalyanlar, Anadolu işgali konusunda derhal harekete geçmiştir. 11 Mayıs 1919 tarihinde Fethiye'nin İtalyanlar tarafından işgal edilmesi ile Menteşe sahillerinin işgali başlamıştır. Aynı tarihte Marmaris ve Bodrum da işgal edilmiştir. İşgaller sırasında herhangi bir olay yaşanmamış, ancak bölgedeki Türk halkı işgalleri yazılı olarak protesto etmiştir.¹⁰ İtalyanlar işgallerini hızlandırmış, 16 Mayıs 1919 tarihinde Güllük, 30 Mayıs 1919 tarihinde de Milas'ı işgal etmiştir. Milas'ın işgali 2 Haziran 1919 tarihinde tamamlanmıştır.¹¹

İtalyan işgalinin her geçen gün genişlemesi, Muğla'daki halkın tepkisini artırmıştır. Bu kapsamda, İtalya'nın güneybatı Anadolu'yu işgali, Muğla halkı tarafından 18 Nisan 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf ile protesto edilmiştir. Menteşe sahillerinin işgali konusundaki protesto telgrafları da 12 Mayıs 1919 tarihinde Sadâret'e gönderilmiştir.¹² Arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere Muğla'nın işgal edileceği hususunda önceden bilgi alındığı anlaşılmaktadır. Bir arşiv belgesine göre, Bodrum Kalesi'ni ziyaret eden İtalyan subayı yaptığı konuşmada bölgenin işgal edileceğini ifade etmiştir.¹³ İtalya'nın Menteşe sahillerinde işgalinin her geçen gün genişlemesine karşın, kentteki en büyük korku Yunanlıların işgali olmuştur. Bu nedenle, İtalyan işgaline karşı tepkiler sınırlı tutulmuştur. İtalyanların da işgal sürecinde izlediği yumuşak tutum, Türk halkının tepkisini azaltmıştır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi kentte tepkiye neden olmuştur. İşgaller karşısında Muğla'da direniş hareketlerinin ortaya çıkması üzerine İstanbul'dan bir Heyet-i Nasiha gelmiştir. Mahmut Hayret Paşa başkanlığındaki heyette Kuvayı İnzibatiyecisi S. Şefik Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi Efendi ve Ermeni Ohannes Efendi yer almıştır. 1 Mayıs 1919 tarihinde Muğla'da toplanan kalabalığa hitap eden heyet üyeleri, daha sonra bölgeden ayrılmıştır.¹⁴

Heyet-i Nasiha'nın kente gelişi tepkilerin azalmasına yetmemiştir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine gönderdikleri telgraflar ile işgali protesto etmişlerdir. İşgal sonrasında Kocahan'da düzenlenen mitingle de işgal protesto edildiği gibi işgal karşısında ortaya konulacak idarenin her türlü destekleneceği belirtilmiştir. Mitingin ardından bölgedeki Türkler, 27 Mayıs 1919 tarihinde "*Umum ahali nâmına Saadettin ve on refiki*" imzalı bir protesto telgrafını, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki Yüksek Komiserlerine göndermişlerdir. Telgrafta Fethiye, Bodrum ve Marmaris'in İtalyanlar tarafından işgal edilmesine ve İzmir'e Yunanlıların asker çıkarmasına tepki gösterilmiştir. Bu telgraflarda, işgallerin hiçbir hukuki gerekçesi olmadığı ve kentin büyük kısmının Türk olduğunu, gayrimüslimlerin azınlıkta olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra kentte asayiş olarak

¹⁰ Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, s. 90-94.

¹¹ Çelebi, *a.g.e.*, s. 105-107.

¹² Çelebi, *a.g.e.*, s. 113-114.

¹³ BOA, Yer Bilgisi 631-6, DH.ŞRF., R. 20.05.1335.

¹⁴ Mevlüt Çelebi, *Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, Akademi Kitapevi, İzmir 1992, s. 49; Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi*, Vadi Yayınları., Ankara 2008, s. 59; Türkes, *a.g.e.*, s. 152.

herhangi bir sorunun olmadığı da vurgulanmıştır. Muğlalılar işgaller karşısında tepkilerini protesto telgrafları yanında bölgede düzenlenen kongrelere katılım sağlayarak da göstermiştir. Bu kapsamda 6 Ağustos 1919 tarihinde toplanan Birinci Nazilli Kongresi'ne, 19 Eylül 1919 tarihinde bu kongrenin ikinci toplantısına ve 6 Ekim 1919 tarihindeki üçüncü toplantısına katılımcı göndermişler ve alınan kararları kabul etmişlerdir.¹⁵

Muğla'da 15 Mayıs 1919 tarihi akşamında Belediye Başkanı Ragıp Beyin çağrısı üzerine; Dr. Cemil Şerif Baydur, Hacı Kadızade Hafız Sabri Bey, Zorbazâde (Zorbazzâde) Emin Kâmilî Bey, Sinanzade M. Cemal Bey, Serezlizade Memiş Efendi, Selimzade İsmail Efendi ve Serfıcelî Reşit Bey, Muğla Belediye Başkanlığı binasında bir araya gelerek Kuva-yı Millîye ve Heyet-i Merkeziyeler ile birleşilmesi, düşmanın yurttan atılması, ülkenin silah ile korunması hususlarında silah ve Kuran-ı Kerim'e el basarak yemin etmişlerdir. Bir gün sonra yeniden bir araya gelen bu isimler, *Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'*ni kurmuşlardır. Bu cemiyet sadece siyasi olarak değil aynı zamanda askeri faaliyetlerde de bulunma kararı almıştır. Bu kapsamda yerel çeteleri bir çatı altında birleştirmek için harekete geçmişlerdir.¹⁶

Menteşe Müdafaa-i Vatan Cemiyeti üyeleri, 1 Haziran 1919 tarihinde Şeyh Cami avlusundaki kütüphanede bir araya gelmiştir. Bu toplantıda alınan kararlardan birisi, İtalyanlar ile görüşülmesidir. Cemiyet, Yunan işgaline karşı gerekirse İtalyanların desteğini almayı düşünmüştür. Bu nedenle İtalyanların, Yunanlıların işgaline karşı tavrını öğrenmek istemişlerdir. Bunun üzerine oluşturulan heyet, Marmaris'teki İtalyan yetkililer ile görüşmüşlerdir. Görüşmede İtalyanların işgal ettiği topraklar ortaya konulurken, Yunanlıların Mentеше üzerine yapacağı bir saldırıda İtalyanların planları öğrenilmeye çalışılmıştır. Yunanlıların işgal ettiği topraklarda yaptıkları fenalıklar, Mentеше Gazetesi'nde yer kapladığından o günlerde Muğla sokaklarında bu fenalıkların konuşulduğu ve gelen muhacirler sayesinde konunun sıcak tutulduğu anlaşılmaktadır. Muğla'dakiler de Yunanlıların bu tarafa doğru bir saldırıyı İtalyanların durduracağını ummuşlardır. 5 Haziran 1919 tarihinde Belediye Salonu'nda yapılan Kongre'de Marmaris Heyeti adına söz alan Muğla Sandık Emîni Hafız Sabri Bey'in, "İtalyan Hükümeti *menafii ile Yunan Hükümeti amali harisanesi arasında kuvvetli bir surette tezât ve ihtilaf olması hasebiyle her iki hükümet arasında bir müsademe vuku bulur ve nihayet ilan-ı harbi intac ederse, İtalyanların bize karşı gösterecekleri müzaheret ve muavenete mukabeleten bizim dahi İtalyan askerlerini takviye için Kuvayı Milliyemizi Yunanlılar üzerine sevkedeceğim*" ifadeleri de bu durumu doğrulamaktadır.¹⁷

B. Mentеше Gazetesi

Muğla'da yayım hayatının ilk adımları 1912-1914 yılları arasında Mutasarrıf Münir Bey tarafından atılmıştır. Mutasarrıf Münir Bey, Muğla Özel İdare Basımevi'nin kurulması için gerekli araç ve gereçleri Almanya'dan sipariş etmiştir. Siparişin yola çıkması Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına denk geldiğinden bu araç ve gereçler Muğla yolunda kaybolmuştur.¹⁸ Savaşın gölgesinde kalan bu hamle savaş sonrasında Mentеше Gazetesi ile hayata geçirilebilmiştir. Mentеше Gazetesi, Muğla'nın Millî Mücadele sürecinde attığı önemli adımlardan birisidir. Paris Barış Konferansı'nda İzmir ve Aydın civarının Yunanlara bırakılması kararı Muğla'da geniş bir yankıya neden olmuştur. İzmir Valisi ve 17. Kolordu

¹⁵ Mevlüt Çelebi, "Menteşe Sancağı'nda İzmir'in İşgalin Gösterilen Tepkiler," *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XX, S. I, Temmuz 2005, s. 41-43.

¹⁶ Türkeş, *a.g.e.*, s. 256.

¹⁷ Türkeş, *a.g.e.*, s. 2005-210.

¹⁸ Türkeş, *a.g.e.*, s. 109.

Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Mentеше Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi

Komutanı Nurettin Paşa önderliğinde 17 Mart 1919 tarihinde İzmir’de gerçekleştirilen Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin toplantısına Muğla’dan Zorbazade Ragıb Bey, Müftü Hacı Hamzazade M. Zeki Efendi, İttihat ve Terakki Reisi Süleymanzade Murat Bey, Şehir Meclisi üyesi Serezlizade Memiş Efendi, Hürriyet ve İtilaf Reisi Müftüzade Sadettin Bey, Genel Meclis üyesi Bozöyükü Hacı Süleyman Efendi katılmıştır.¹⁹

Gazete çıkarma fikri Mentеше Müdafaa-i Vatan Cemiyeti üyelerinden emekli Yüzbaşı Ulalı Cennetzade Cavit Aker Bey’den gelmiş ve ardından oy birliği ile kabul edilmiştir. Basımevi kurulması ise o günlerdeki en önemli sorunlardan birisiydi. Bunun için Marmaris’teki İtalyan yetkililer ile irtibata geçilmiştir. Marmaris’teki İtalyan komutan ve siyasi temsilci olan Dr. Nekarato aracılığıyla basımevi için gerekli malzemeler Haziran 1919’da Roma’dan getirilmiştir.²⁰ Ünal Türköz kitabında, Ünal Türkeş tarafından kaleme alınan önsöz kısmında gazetenin imtiyaz sahibi Hafız Sabri Bey’in Rodos ve İstanköy Adaları Hukuki İslamiye Cemiyeti ile yakın ilişkide olduğu ve taş basma matbaasının bu cemiyet vesilesiyle satın alındığını belirtmiştir.²¹ Kitabın bir başka yerinde ise Hafız Sabri Bey’in Yerkesik’teki 100 dönüm araziyi Hacı Yahya Özal’a sattığı ve bu paranın bir kısmını matbaa için kullandığı belirtilmektedir.²² Bu iddiayı doğrulatacak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Basımevi 19. yy’da Muğla’da tüccarlar için inşa edilen ve Nail Çakırhan tarafından restore edildikten sonra Muğla Büyükşehir Belediyesi tarafından İskender Alper Konakaltı Kültür Merkezi olarak bilinen binada kurulmuştur. Mentеше Gazetesi’nin idarehanesinin adresi olarak İstanbul Otelindeki Hayat Kulübü verilmiştir. Gazetenin künyesi aşağıda verilmektedir:²³

MENTEŞE

(Sağ taraf) Sahib-i imtiyaz: Hafız Sabri

İdarehanesi: İstanbul otelinde Yeni Hayat Kulübü

Adresi: Muğla’da Mentеше

¹⁹ Mehmet Çanlı ve Ünal Türkeş, “Kuruluş ve Teşkilatlanma Çalışmaları Mentешeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, *Toplumsal Tarih*, S. 2001-02, 2001, s. 41.

²⁰ Çelebi, “Menteşe Gazetesi”, s. 30-31.

²¹ Türköz, *a.g.e.*, s. XIII-XIV.

²² Türköz, *a.g.e.*, s. 92.

²³ Çelebi, “Menteşe Gazetesi”, s. 31

Abone bedeli: Liva için seneliği 240, altı aylığı 120 guruş. Vilâyatı saire için seneliği 280 altı aylığı 160 guruşdur.

Abone bedelâtı peşindir.

(sol taraf) Heyeti tahrirat reisi: M.Emin Kamil

Gerek liva gerek vilayati saire için nüshası yüz paradır.

Eski nüshalar beş guruşdur.

İlânât pazarlığa tabidir.

Umur-u tahririye ve hususati idare için sahibi ... veya ... mes'ule müracaat olunur.

Tam ortada bulunan Mentеше yazısının altında; Pazar ve Perşembe günleri neşr olunur her şeyden bâhis Türk gazetesidir" ifadeleri yer almaktadır.

Menteşe Gazetesi'nin tüm sayıları ve konu başlıkları aşağıda yer almaktadır:

1.Sayı 30 Haziran 1919 (1335) Pazartesi (Pazar) (4 Sayfa)

Arz-ı Meram (1. Sayfa)

Ahval-ı Siyasiye (2. Ve 3. Sayfa)

Havadis-i Mahalliye (4. Sayfa)

2.Sayı 3 Temmuz 1919 (1335) Perşembe (4 Sayfa)

Bend-i Mahsus, Yunanlıların Anadolu'ya Gönderilmeleri ve Yunan Emelleri Anlatılmıştır (1. Sayfa)

Liva'nın Ahval-i Ziraiyesine Dair Haberler (2. Sayfa)

Dış Haberler ve Mahalli Havadisler (3. Sayfa)

İstihbarat-ı Hususiyemiz (4. Sayfa)

Yunan Cesareti (4. Sayfa)

3.Sayı 6 Temmuz 1919 (1335) Pazar (2 Sayfa)

Zavallı Aydın ve Aydınlılar (1. Sayfa)

Aydın'ı Tahliye (2. Sayfa)

Medeniyet Utansın (2. Sayfa)

Yunanlıların Tekrar Avdeti (2. Sayfa)

Havadisât-ı Mahalliye (2. Sayfa)

Harici Haberler (2. Sayfa)

Açık Muharebe (2. Sayfa)

Liva Muhasebe-i Hususiye Müdüriyeti (2. Sayfa)

4.Sayı 10 Temmuz 1919 (1335) Perşembe (4 Sayfa)

İmza Toplamak (1. Sayfa)

Alçak Yunan Yaptıkları (2. Sayfa)

Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Menteşe Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi

İtalyanların İnsaniyeti (3. Sayfa)

Aydın'a Dair (3. Sayfa)

Harici Havadisler (4. Sayfa)

5.Sayı 13 Temmuz 1919 (1335) Pazar (4 Sayfa)

Zulüm ve Tazyikin Neticesi İsyandır (1. Sayfa)

Aydın Rumlarının Sulh Konferansı'na Müracaatı (2. Sayfa)

Harici Haberler (3. Sayfa)

Dahili Haberler (4. Sayfa)

6.Sayı 17 Temmuz 1919 (1335) Perşembe (2 Sayfa)

Makale (1. Sayfa)

Havadis-i Müteferrik (1. Sayfa)

Menteşe Mutasarrıflığının Muğla'da Sıkıyönetim İlan Bildiren Beyanname (1. Ve 2. Sayfa)

7.Sayı 21 Temmuz 1919 (1335) Pazartesi (2 Sayfa)

Makale-i Mahsusa (1. Sayfa)

İstihbarat-ı Hususiye (2. Sayfa)

Gazete ilk sayısında, Mondros Mütarekesi sonrasında İzmir başta olmak üzere Aydın ve civarının işgal edilmesi karşısında halkın ortaya koyduğu tepkiyi haberleştirmiştir. Elimizde sadece üç sayfası olan ilk sayısında gazete, işgaller karşısında Muğla'da gösterilen tepkilerin bir sözcüsü olmuştur. Zorbazâde Emin Kamili'nin baş harfleri (M.E.K.) ile bitirilen gazetenin hemen başında "Arz-ı Meram" başlığı altında Menteşe Beyliği'ne dikkat çekilerek, Selçuklulardan itibaren Menteşe ve civarında Türklerin yaşadığı, bu varlığının işgaller ile yok edilmesinin kabul edilmeyeceği şu ifadelerle belirtilmiştir:

"Çinden *Bahr-i Sefide* kadar imtidad iden bu kıt'a ve seb'anın sahibi aslisi bulunan sekene-i karyesinin geçirdiği edvar inkilâbât içinde ... alakası henüz baki kalan Selçuklular ile Osmanlıların teşkil eyledikleri müessesesât ... ve siyasiyedir. Dünyada hiçbir millet yokdur ki hükûmat-ı inkilâbiyatdan ... kalsın. Mukteziyatı asra tevfiik hareket idemeyen her hükümet mevkiini terk itmek zaruretinde kalır. Fakat millet payidar kaldıkca hükümet ... ittiba' milliyeyi muvafık bir hükümeti cedide ... ider. Selçuki hükümeti son günlerini yaşar iken meşiyet? ezeliye diğer hükümâtî ihzar ve eblâğıydı. İşte bunlardan biri de bintaş, menteş. Menteşin teşkil eylediği menteşe hükümeti idi. İklimin? vaziyeti coğrafyanın tarz ... maddiye ve maneviyesi gayri kabil inkardır. Bu avamili müessereden ki rabita-i selçukiyenin ... üzerine Saruhan, Aydın, Karesi "Kara İsa" ve emsali hükûmatın ihdasına vesile oldu. Fakat Türklüğün ittihad ihtiyacı Osmanlı hükûmatını tevellüd ederek ... siyasiyesini istikmal ve müste'id olduğu kabiliyetleri ihzar eyledi. Vaziyeti hazıramız ... müşkildir. Ancak azm-i millî bu ve imtisali müşkilatı ... Lüzum ... şahidi hakikat beyanı olmak vazifesini deruhde ider. ... milletin maddi ve manevi kuvâsına? Bil-istizan? ...intişar idecekdir. Menâfi' millîye mügayir olan her ... ve hareketi ... sadır olursa olsun tenkidden pervâ itmeyecek â'mâl haline tevafuk iden mesaiye teşvik ve takdir eyleyecekdir. Vema tevfiiki illa billah."²⁴

²⁴ "Arz-ı Meram", Menteşe, 30 Haziran 1335, s.1

Gazetenin ilk sayısının “Ahvali Siyasiye” başlığı altında da Yunan saldırılarının haksızlığı ve vahimliği ele alınmıştır. Ayrıca bu sayıda, Avrupalı Devletlerin haksız ve mesnetsiz iddialarla İzmir, Aydın ve çevresini Yunanlara vermesi şiddetle eleştirilmiştir. Bu başlık altında yer alan “Sâk Yatalım” başlığı altında ise her geçen gün artan işgallerle Türklüğün sonunun getirilmeye çalışıldığı, bu nedenle dikkatli olmak gerektiği ifade edilmiştir. Yunan işgali karşısında büyük bir tepkinin ortaya çıktığını ve bu tepkinin her geçen gün arttığını, bu kapsamda Muğla’dan da tepkilerin yükseldiğine dikkat çekilmiştir. Yunanlıların her geçen gün işgal topraklarını genişlettiği, Aydın vilayetinde yaptıkları fenalıklardan ötürü Türklerin göç ettiğine değinen gazete, hazır ve muntazır olarak sâk (derin uykuya dalmadan) yatılması gerektiğini belirtmiştir.²⁵

Gazetenin ikinci sayısı 3 Temmuz 1919 (1335) tarihinde yayımlanmıştır. Bu sayının ilk sayfasında “Bend-i Mahsus” başlıklı makalede Yunanlıların işgaline karşı tepkiler ortaya konulmuş ve “Memalik-i Osmaniye’nin her tarafında mitingler ve içtimâlar akdiyel tezahürât-ı milîye başlamış ve bu tezahürât-ı makalât-ı aliyeye rabtla Dersâdet’den İngiltere, Amerika, Fransa, İspanya gibi mile-i muazzama mümesillerin telgrafla ismâ ve iblâğ edilmişdi” ifadeleri ile işgallerin karşısında kararlılık ortaya konulmuştur. Gazete yine aynı sayısında İzmir işgali sırasında Yunanlıların katliamlarına yer vermiştir:

*“Menemen’de başda Kaimmakam olduğu halde mümaileyh ahaliye Yunanlılar tarafından katliamlar yapılıyor. Ve beşikdeki çocuklar bile pek fecî ve şerîvazyelerde sürgülerden geçiriliyor. Önünü almak isteyen bulunmuyor. Acabâ hükümet-i muazzama ne düşünüyor. Bu havalide Yunan hükümetine birlik bahş edilmesi mutasavver veya mukarrerse bu tavur ve kararın te’dîb ve telkinleri Türklüğün mahviyla mümkün olabilecektir.”*²⁶

Gazetenin ikinci sayısında geniş yer tutan Aydın’ın Yunanlılar tarafından işgalinin, İzmir’in işgali gibi büyük tepki topladığı görülmektedir. 4 Temmuz 1919 tarihinde Yunan ordusu takviye edilerek Aydın’a girmiştir. Aydın’da savunmasız ahaliye saldıran Yunan ordusu, birçok yeri ateşe vermiştir. Bunun üzerine Aydın ahalisinin büyük kısmı Menderes’in güneyine göç etmiştir.²⁷ Bu sayıda Muğla’dan haberlere de yer verilmiştir. Bu haberler, Filâhâ (Çiftçilik), Yağmur ve Tolu (Dolu), Rüzgâr, Derece-i Harâret, Bağlar, Hububat Fiyatı, Amele Ücreti, Ameliyât-ı Ted’iye, Fadelî Ticaret ve Musir Malûmat başlıkları altında işlenmiştir. Muğla’da kışlık ve yazlık işlenecek arazi miktarının 681.058 dönümden 415.994 dönüme düştüğü görülmektedir. 255.064 dönüm kaybın nedeni belirtilmemiştir. 1919 yılı mayıs ayında yağmur miktarının yeterli olmasının yanı sıra Muğla merkeze bir günlüğüne dolu yağdığı, ancak zarar vermediği ifade edilmiştir. Bodrum’a yağın dolunun arpa mahsulüne zarar verdiği vurgulanmıştır. Kentte etkisini gösteren bir tür mantar hastalığı nedeniyle üzüm rekoltesinde de düşüş beklendiği aktarılmıştır. Hububat fiyatlarının ise buğday 18-21, arpa 12-15, darının ise 15-17 kuruş arasında alınıp satıldığı ortaya konmuştur. Amele ücretinin 40-60 kuruş arasında değiştiği belirtilmiştir. Dikkat çeken bir haber ise patatesten peynir üretildiği hakkındadır. Gazeteye göre patatesler bir süre haşlandıktan sonra soyulur, sonrasında hamur yapılıp muz ve yoğurt katılarak elde edilen karışım yaklaşık 15 gün kadar gölgede bekletilerek olgunlaşması sağlanırdı. Tüm bu bilgiler M. Cemal imzasıyla verilmiştir.²⁸ Bunun yanı sıra kaynağı belirtilmemiş bir mektuba

²⁵ “Ahvali Siyasiye”, Menteşe, 30 Haziran 1335, s. 2-3.

²⁶ “Yunanlıların Anadolu’ya Gönderilmeleri ve Yunan Emelleri Anlatılmıştır”, Menteşe, 3 Temmuz 1335, s. 1.

²⁷ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara 2014, s. 331-332; Süleyman Tekir ve Selçuk Ural, “Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)”, *CTAD*, C. 13, S. 26, 2017, s. 131-132.

²⁸ “Liva’nın Ahval-i Ziraiyesine Dair Haberler”, Menteşe, 3 Temmuz 1335, s. 2-3.

Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Menteşe Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi

da bu sayıda yer verilmiştir. Mösyö Komanso'nun bir arkadaşına yazdığı mektupta Paris Konferansı'ndaki gelişmelere yer verildiği görülmektedir. Uzun telgrafta Türkiye hakkında gelişmelere yer verilmemiştir. Bunun yanı sıra Ajans İstefani'ye atfedilen bir telgraf ile edinilen bilgiye yer verilmiştir. Buna göre Polonya'da bir hareketin gerçekleştirildiği ve zararın büyük olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra İtalyan kaynaklara göre Roma'da bir saatlik süre ile uçuş rekoru kırıldığına yer verilmiştir.²⁹ Ayrıca ilgili sayıda mahalli havadisler de şu şekilde yer almıştır:

“Çine deveçilerinden Fettâh ve refikinin keyfiyet-i katlinden dolayı maznûnen firarda bulunan Ahmed Kâmil zaptiyece bi't-takib derbest edilerek evrakıyla cihet-i adliyyeye evdi olunmuşdur. Saikâ-i işretle kasaba dahilinde silah endahat iden Kahveci M. Halil İbrahim ve refikleri ... Hacı Sadullah ve diğer Halil İbrahim Polis idâresince derbest edilerek evrakıyla adliyyeye virilmiştir.”³⁰

Gazetenin ikinci sayısında *“İstihbarat-ı Hususiyemiz”* başlığı altında Bodrum'a gelen Yunan subay ve askerlerin yakalandığını ve vapur ile Yunanistan'a iade edildiği belirtilmiştir. Bir başka habere göre Rodos'tan ayda üçer defa Marmaris ve Güllük iskelelerine vapurların işletildiğini, bu vapurların şimdilik İtalya ordusu tarafından kullanıldığı belirtilse de her sınıf yolcu ve eşya kabul edileceği duyurulmuştur. Bir başka haberde ise Güllük'ten hareket eden yolcu ve posta vapurunun İzmir'e uğradıktan sonra İstanbul'a sefer düzenlediği belirtilmiştir. Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Çine'ye çekilen 57. Fırka'nın Aydın'ın işgalinin sona ermesi üzerine kente döndüğünü de okuyucularına duyurmuştur. 57. Fırka'nın Aydın'a dönüşü ile Yunan ordusunun kente büyük zarar verdiği ve birçok insanın katledildiğine de yer verilmiştir.³¹ Gazetenin aynı sayısında yer alan *“Yunan Cesareti”* başlıklı yazıda, Yunan işgaline yer verilmiştir. İzmir'den Müslümanların Kuvayı Millîye'ye katılacağı endişesiyle çıkışına izin verilmediğini belirten gazete, Kuvayı Millîye birliklerinin Bergama'ya saldırması sonrasında, Yunan ordusunun buradan çekildiğini ve oradan Menemen'e gelen askerlerin buradaki Hristiyanlar ile Müslümanlara yönelik bir katliam gerçekleştirdiğini ve bu katliamı İtalyan elçisine göstermemek için yoğun çaba sarf ettiklerini belirtmiştir. İzmir'de işgal sonrasında asayişin iyice bozulduğunu bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere tarafından askere ihtiyaç duyulduğuna yer verilmiştir. İzmir'deki işgalin genişlemesi karşısında Denizli, Burdur ve Isparta merkez ve ilçelerinde Kuvayı Millîye birlikleri oluşturulduğu ve bu birliklerin Aydın'a ulaştığını okuyucularına duyurmuştur. Aydın'ın işgal edilmesi üzerine kentte görevli olan Mehmed Efendi isimli şahsın Muğla'ya geldiği belirtilmiştir.³²

Gazetenin üçüncü sayısında da Yunanlıların Aydın'ı işgali ele alınmıştır. 6 Temmuz 1919 tarihinde yayımlanan sayıda Yunanlıların Aydın'ı işgali *“Zavallı Aydın ve Aydınlılar”* başlığı altında edebi bir dille süreç anlatılmıştır. Yunanlıların Aydın'ı işgalinin, tıpkı İzmir'de olduğu gibi haksız olduğu vurgulanırken, işgal sırasında yaşanan katliamlara; halkın camilerde ateşe verildiği, onlarca insanın öldürüldüğüne dikkat çekilmiştir. Yunan işgalinden kentin büyük zarar gördüğünü belirten gazete, bu saldırı karşısında Kuvayı Millîye'nin harekete geçtiğini ve kente yürüdüğünü, bu saldırı karşısında Yunan birliklerinin çekildiği ifade edilmiştir.³³ Yunan ordusunun Aydın'a saldırısı püskürtülmüş olmasına karşın, kente büyük zarar vermiş ve insanlar hayatını kaybetmiştir. Menteşe

²⁹ “Dış Haberler”, Menteşe, 3 Temmuz 1335, s. 3

³⁰ “Havadis-i Mahalliye”, Menteşe, 3 Temmuz 1335, s. 3

³¹ “İstihbarat-ı Hususiyemiz”, Menteşe, 3 Temmuz 1335, s. 4.

³² “Yunan Cesareti”, Menteşe, 3 Temmuz 1335, s. 4.

³³ “Zavallı Aydın ve Aydınlılar”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s.1.

Gazetesi de bu olayları ele aldığından önemli kaynaklardan biri olarak ön plana çıkmıştır. “Aydın’ı Tahliye” başlığı altında verilen habere göre, yaklaşık iki saatlik saldırı sonrasında kenti ele alamayacaklarını anlayan Yunan ordusu geri çekilmiş, ancak Mutasarrıf Abdurrahman Bey ile kentin önde gelen isimlerini beraberinde götürmüşlerdir. Bu isimlerin hayatlarından endişe edildiği belirtilmiştir.³⁴ “Medeniyet Utansın” başlığı altında ise Yunan askerlerinin insanlık dışı davranışları ve katliamlarından iki örnek verilmiştir. Yunan askerleri tarafından iki icra memuru gencin kollarından birbirine bağlandıklarını ve diri diri yakıldıklarını, bir genç kızın ise (bikrini izale ettikten) tecavüz ettikten sonra yüzünün dersini soyup işkence ederek öldürdüklerine yer vermişlerdir.³⁵ Yine aynı sayfada Kuvayı Millîye birliklerinin Aydın’dan çekilmesi sonrasında kente dönen Yunan ordusunun yaptıkları “Yunanlıların Tekrar Avdeti” başlığı altında verilmiştir. Yunan ordusunun kente hücum etmesiyle kentteki Müslüman ahalinin Çine ve Nazilli’ye kaçtığı belirtilmiştir. Müslüman ahalinin zor şartlar altında olduğu ve onlara yardım için Hilal-i Ahmer Heyetinin harekete geçtiği, un ile ekmek başta olmak üzere ihtiyaçların karşılandığı ifade edilmiştir. Bu insanların durumunun Muğla ve ilçelerini harekete geçirdiği, Marmaris’ten 14.000 kuruş yardım gönderildiği, Marmaris’in yanı sıra diğer kazalardan da muhtelif miktarlarda yardım gönderildiği haberleştirilmiştir.³⁶ “Havadisât-ı Mahalliye” başlığı altında o günlerde etkili olan eşkıyalık ele alınmıştır. Bu kapsamda, Kuvayı Millîye birliklerinin adını kullanan çetelerin ortaya çıktığı ve halkı soydukları vurgulanmıştır. Bu olaylardan birisi de Turgud (Turgutlu) nahiyesinde ortaya çıkmış ve Bozüyük Jandarma Komutanı olayı duyar duymaz derhal harekete geçmiş ve ondört kişi oldukları belirlenen çete üyelerinden dokuzunu yakalamış, diğerlerinin de yakalanmasına çalışıldığına yer verilmiştir.³⁷ Gazetede tüm zorluklara karşın uluslararası gelişmelere de yer verilmiştir. Bu haberler “Harici Haberler” başlığı altında yer almıştır. İlgili sayıdaki habere göre Almanya ile ateşkes antlaşmasının imzalandığına, bunun üzerine ABD Başkanı Woodrow Wilson’un yerine Lansenik’i vekil bırakarak ABD’ye döndüğüne, Almanya ile ateşkes antlaşmasına İtalya adına Soniko isminde birisi tarafından imza konulduğu, diğer ülkeler ile antlaşma şartları için görüşmelerin devam ettiği ve İtalya adına yeni antlaşmalar için Tironi’nin imza koyacağı ifade edilmiştir.³⁸ Gazetenin son kısmında “Açık Muharebe” başlığı altında Milas Müftüsü Sadık Efendi’nin mektubunun yayımlanamadığını, ilerleyen sayılarda bu mektuba yer verileceği, bu aksaklıktan ötürü üzüntü duyulduğu belirtilmiştir.³⁹ Muğla’nın Karabağlar civarında ziraat numunesi kır rengindeki damızlık aygırın satışa çıkarıldığı, ilgilenenlerin Muhasebe-i Hususiye Müdüriyeti’ne başvurmaları konusunda ilana yer verilmiştir.⁴⁰

Gazetenindördüncü sayısında işgaller karşısında imza toplanması için duyuru yapılmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere İzmir’in işgali sonrasında Muğla’da işgaller karşısında tepkiler ortaya çıkmıştır. İşgalin Aydın’a ulaşması bu tepkilerin iyice artmasına neden olmuştur. “İmza Toplayalım” başlığı altında, Türk hâkimiyetinin Yunan boyunduruğuna verildiğine dikkat çekilerek, bunun kabul edilemez olduğu belirtilmiştir. Yunanların Donkişot’a benzetildiği sayıda, ona benzer bir sarhoşluk etkisinde şövalyelik yaptıkları ifade edilmiştir. Muğla’nın Aydın işgaline karşı tepkisinin ortaya konulduğu imza kampanyasının, nasıl neticelendiği hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bu girişim, Muğla’nın işgallere

³⁴ “Aydın’ı Tahliye”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

³⁵ “Medeniyet Utansın”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

³⁶ “Yunanlıların Tekrar Avdeti”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

³⁷ “Havadisât-ı Mahalliye”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

³⁸ “Harici Haberler”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

³⁹ “Açık Muharebe”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s.2.

⁴⁰ “Liva Muhasebe-i Hususi”, Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

karşı gittikçe artan bir tepkisini göstermektedir.⁴¹ “Alçak Yunan Yaptıkları” başlığı altında Yunan işgali karşısında kapsamlı bir yazı kaleme alınmıştır. İşgal altındaki toprakların yakılıp yıkıldığına ve onlarca insanın hayatını kaybettiğine, hayatta kalanların ise sefil bir durumda olduğuna dikkat çekilmiştir. Makaledeki tüm bu tabloya karşın, karamsarlıktan uzak olduğu görülmektedir. Bu işgaller karşısında her geçen gün kendini gösteren bir direniş olduğu ve Yunanlıların başarıya ulaşamayacakları vurgulanmıştır. Muhacirlerin durumunun kötü olduğuna dikkat çekilen makalede, Mutasarrıf Hilmi Bey’in ihtiyaçlarını karşılamada büyük özveri gösterdiğinin altı çizilmiştir. Muğla halkının elinden geleni yaptığını belirtilen makalede, yardımların yetersiz kaldığına ve bu durumun uzun süreceği endişesine de yer verilmiştir. Makale Ziya Paşa’nın şu sözleri ile bitmiştir: “İnsan ana derler ki ede *kalb-i rakîki/Âlâm-ı benînevi ile kesb-i melâlet.*”⁴² Gazetede dikkat çeken bir haber ise “İtalyanların İnsaniyeti” başlığı altında verilmiştir. Bu haberde, Menteşe sahillerinin de dâhil olduğu geniş bir kesimi işgal eden İtalyanlara, Yunan işgali karşısında olumlu bakıldığı ifade edilmektedir. Yunan işgali nedeniyle Aydın’dan Çine’ye gelmiş olan mültecilerin İtalyan Doktor Sinyor Nazalma Çitayidi tarafından muayene edildiği ve mültecilere yardım edildiği belirtilmiştir. Bu durumun Müslümanlar arasında memnuniyete neden olduğunu da vurgulayan gazete, insaniyetlerinden ötürü Milas’taki İtalyan komutana minnettarlıklarını vurgulamıştır.⁴³ Yunan askerinin yaptıklarının yer aldığı bir başka haber, “Aydın’a Dair” başlığı altında yer almıştır. Bir önceki sayıda belirtildiği üzere Aydın’a saldıran Yunan ordusunun, başarılı olamayıp geri çekildiği belirtilmiştir. Ancak haberin devamında, Yunan saldırısı sonrasında Mutasarrıf Abdurrahman Bey’den herhangi bir haber alınmadığı, kentin önde gelen isimlerinden İzzet Bey ile ceza reisi, kâtibi ve müdde-i umuminin feci şekilde öldürüldüklerinin tespit edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca haberde, Germencik Nahiyesinde altı gencin uzuvlarının kesilmiş bir şekilde öldürüldüğü, Köşk Nahiyesinde de nahiyeye muallimi Mehmet Efendi’nin beş kişilik ailesinin feci şekilde katledildiği aktarılmaktadır. Aydın’da yaşanan vahşetin uluslararası kamuoyunda da yer bulduğuna değinilen haberde, Aydın istilası sonrasında Nazilli ve Denizli’den de göçler geldiği, Aydın’dan kente gelen muhacirlerin nüfusunun 500’e ulaştığı ifade edilmiştir. Yunan ordusunun Aydın’ı işgali nedeniyle Çine’de bulunan İtalyan askerlerinin Aydın’ı işgal edeceği söylentilerine yer verilmesi de dikkat çekmektedir.⁴⁴ “Harici Havadisler” kısmında ise Paris Barış Konferansı’ndaki gelişmelere yer verilmiştir. Arabistan’da muhtar bir yönetimin kurulacağına konuşulduğu, Anadolu’nun ise Osmanlı Devleti himayesine bırakıldığı haberlerinin yanı sıra Paris Barış Konferansı’nın tamamlandığı ifade edilmiştir. Menteşe’nin durumu konusunda ellerinde net bir bilginin olmadığı, ancak devletler arasında anlaşmazlığa neden olabileceği kaygısına yer verilmiştir.⁴⁵ Aynı sayfada Aydınlı Fuad Şahin’in Mutasarrıf Hilmi Bey’e göndermiş oldukları “Arzu Şükran” a yer verilmiştir. Aydınlı Fuad Şahin Bey, İzmir ile başlayan Aydın’a kadar ulaşan Yunan mezalimi karşısında mezalimde sevdiklerini, akrabalarını kaybetmiş, bitkin muhacirlere yardımlarından ötürü şükranlarını belirtmiştir.⁴⁶ Devamında Milas Müftüsü Sadık Efendi’ye geçen sayıda, bir sonraki sayıda yayımlanacağı belirtilen makalesinin hacminden ötürü, bu sayıda da yayımlanamamasından ötürü özür metni yayımlanmıştır.⁴⁷ “İlanât” kısmında Mekteb-i Hukuk’tan üstün derece ile mezun olan birinci sınıf dava vekilli Orhan Safvet’in İzmir’in

⁴¹ “İmza Toplayalım”, Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 1

⁴² “Alçak Yunan Yaptıkları”, Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 2-3.

⁴³ “İtalyanların İnsaniyeti”, Menteşe, 10 Temmuz 1919, s. 3.

⁴⁴ “Aydın’a Dair”, Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 3.

⁴⁵ “Harici Havadisler”, Menteşe, 10 Temmuz 1335, s.3.

⁴⁶ “Mutasarrıf Hilmi Bey Efendi’ye Arzu Şükran”, Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 3.

⁴⁷ “İ’tizar”, Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 3

işgal edilmesi nedeniyle Muğla'ya geldiğini ve her türlü dava işleri ile uğraştığı ilan edilmiştir. Bir başka ilanda ise İzmir'de işi olanların Elmas ve Mustafa Necati ile İstanbul'da Nuri Beyler vasıtasıyla gönderildiğine yer verilmiştir. Bir önceki sayıda yer alan damızlık aygırın satışı ilanı da gazete de tekrar yer bulmuştur.⁴⁸

Menteşe Gazetesi'nin beşinci sayısında M. Reşid imzalı "*Zulüm ve Tazyikin Neticesi İsyandır*" başlıklı makale ilk sayfada yer almaktadır. Makalede İzmir ile başlayan ve Aydın'a kadar uzanan Yunan işgali ele alınmaktadır. Yunan ordusunun yaptığı zulümlerin Rumeli'den başladığının ifade edildiği makalede, sert bir dil kullanılmış ve Düvel-i Muazzama olarak adlandırılan İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya'ya karşı da sitemlere yer verilmiştir. Yunan mezalimi karşısında büyük bir direnişin ortaya çıktığını ve bu direnişin sadece bu bölge ile sınırlı kalmadığı, Anadolu'nun geneline yayıldığı belirtilmiştir. Makalede diğer yazılarda olduğu gibi işgaller karşısında tepki ortaya konulurken, karamsarlığa yer verilmemiştir.⁴⁹ Gazetenin "*Aydın Rumlarının Sulh Konferansı'na Müracaatı*" başlığı altında Aydın'daki Rumlardan Yovaim, Yordan Milayidis ve imzası okunamayan üç isim tarafından Aydın Heyet-i İdare-i Ruhaniyesi'nin 2 Temmuz 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na, Lord George (Büyük Britanya Başbakanı), Georges Benjamin Clemenceau (Fransa Başbakanı) ve Woodrow Wilson'a (ABD Başkanı) hitaben başvurusu yayımlanmıştır. Başvuruda Osmanlı Devleti himayesinde yaklaşık 600 yıldır huzur içerisinde yaşadıklarını ve bu zaman içerisinde Türkler ile herhangi bir sıkıntı yaşanmadığını, zenginleştiklerini belirtmişlerdir. Yunan ordusunun Aydın'daki mezalimi karşısında üzüntü duyduklarını, Aydın'da çıkan yangında birçok Hristiyan'ın da evlerinin yandığını, gözleri önünde Türklerin katledildiğini ifade etmişlerdir. Yunan ordusunun mezalimi nedeniyle kentten çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁰ "*Harici Haberler*" başlığı altında ise İtalya Kralı'nın Roma'ya döndüğü, Libi (?) ismindeki İtalya gemisinin İsveç'e ulaştığı ve İtalya sefiri tarafından karşılandığı, İtalya temsilcisinin Paris'e ulaştığı, Dörtler Meclisinin Macaristan'ın durumunu ele alacağını, Paris'te bulunan Osmanlı heyetinin İsviçre'ye geldiği, Selanik'te bir deponun infilak etmesi nedeniyle otuz beş İtalyan tayyaresinin infilak ettiği, Roma'da yayımlanan Curnal (Jurnal) İtalya gazetesinin Bodrum, Megri, Antalya ve civarındaki Türklerin, Yunan işgalini protesto ettiklerine yer verilmiştir. Haberlerde İtalya kısmının ağırlıklı yer alması, bu haber kaynaklarından birisinin İtalyan işgal güçleri olduğu düşüncesini doğurmaktadır.⁵¹ "*Dâhili Haberler*" başlığı altında sadece Muğla değil çevre illerdeki gelişmelere de yer verilmiştir. İzmir'in işgali sonrasında Yunanlılar tarafından ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle ahalinin zor durumda olduğu, kimsenin kente sokulmadığı ve Türkçe gazetelerin dağıtılmasına müsaade edilmediği belirtilmiştir. Aydın, Söke ve İzmir'de köylerin ateşe verildiğini, sadece Aydın'dan Aziziye'ye kadar kırk köydeki İslam ahalisinin camilere doldurulup servetleri alındıktan sonra katledildikleri, evlerin ise Yunan ordusu tarafından talan edildikten sonra ateşe verildiği belirtilmiştir. Milas'ta İtalyanların da ikamet ettiği Rum mahallesinde, kaza ile yangın çıktığı ve yirmi hanenin yandığı aktarılmıştır. Bir başka haberde ise Yunan ordusuna Aydın'daki Rumların gönüllü olarak katıldığı yer almıştır. Bir başka haberde ise Çine Kaymakamlığı tarafından bildirildiğine göre, İtalyan askerlerinin teşebbüsü nedeniyle Yunan ordusunun Menderes nehrinin kuzeyine çekildikleri ve Çine'de bir tane bile Yunan askeri kalmadığı belirtilmiştir. Çine'ye gelen muhacirlere İtalyan askerlerinin yardım ettiği de aktarılmıştır. Haberin devamında, Marmaris'ten (İtalyan işgalcilerden) alınan bilgiye

⁴⁸ "İlanât", *Menteşe*, 10 Temmuz 1335, s. 4

⁴⁹ "Zulüm ve Tazyikin Neticesi İsyandır", *Menteşe*, 13 Temmuz 1335, s. 1.

⁵⁰ "Aydın Rumları'nın Sulh Konferansı'na Müracaatı", *Menteşe*, 13 Temmuz 1335, s. 2.

⁵¹ "Harici Haberler", *Menteşe*, 13 Temmuz 1335, s. 3.

Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Menteşe Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi

göre Konya’da bir yangın çıkmıştı. Bunun yanı sıra Kuvayı Millîye birliklerinin Yunan ordusuna karşı etkin bir mücadele verdiği ifade edilmiştir.⁵² Gazetenin son kısmında bir önceki sayıda yer alan İzmir’den gelen hukukçular ile damızlık aygırın satılığa çıkarıldığı ilanları da yer almıştır.⁵³

Yunanlıların İzmir’i işgali karşısında ortaya konulan tepki, mücadele için Kuvayı Millî birliklerinin oluşturulması, bazı fırsatçıları da harekete geçirmiştir. Bu kapsamda, Kuvayı Millî önderlerinin adlarını kullanarak kırsal kesimde başıbozuklar ortaya çıkmıştır. Bu durum Menteşe Gazetesi’nin 6 Temmuz 1919 tarihli sayısında yer almıştı. Yukarıda belirtildiği üzere Turgutlu’da ondört kişilik bir grubun halkı millî teşkilat kuracağız bahanesiyle rahatsız ettiği, ancak haberi alan Bozüyük Jandarma Komutanlığının harekete geçerek çeteyi ele geçirmişti.⁵⁴ Başıbozukluğun iyice ortaya çıkması üzerine 15 Temmuz 1919 tarihinde Menteşe Mutasarrıflığı tarafından 40 günlük sıkı yönetim ilan edilmiştir. Sıkı yönetim kararı halka 17 Temmuz 1919 tarihinde Menteşe Gazetesi’nin ilk sayfasında şu şekilde duyurulmuştur;⁵⁵

“Makamı Alii Mutasarrıfiden Beyanname

İdare-i Örfiyye Beyannamesi dâhilinde bulunan Menteşe Livasının merkezi olan Muğla Kasabasında ahkâmı kanuniyyeye istinaden teşekkül eden Divan-ı Harb-i Örfî, bugünden itibaren ifayı vazifeye mübaşeret eylemiştir.

Geceleri saat alaturka iki buçuktan sonra sokaklarda gezmek ve umumi mahallerde bulunmak tahtı memnuniyete alınmıştır. Efradı ahalden mazereti memnuna dolayısıyla kasaba derununda bir mahalden diğer mahalle gitmenin zaruriyyesinde bulunanlar mensup olduğu mahallenin müfrezesi tarafından alacakları vesaik üzerine ve elinde fenerle gidebileceklerdir. Kavanini mevzua ve cariyeye âdemi mutavvatla cürüm ika edenler veya ikaa sebebiyet verenler divanı mezkûre sevk olunarak bu gibiler hakkında hükmü kanun derhal tatbik edileceğinin herkesin hilafı kanun ve muhilli asayiş hareketlerden içtinap eylemeleri ve devriyeler tarafından her nerede olursa olsun, tesadüf edilen eşhas (DUR) emrine itaat etmediği takdirde silah istimalile istisal edilecekleri beyan olunur.”

İtalyanların işgal alanının her geçen gün arttığı günlerde, Haziran 1919’da bir çavuş ve on İtalyan askerini taşıyan beş otomobil, telsiz ve telgraf istasyonu kurmak için Muğla’ya gelmiştir. Bu durum işgalin ilk adımlarıydı. Milas’ın işgal edilmesi sonrasında Muğla’ya sevk edilen askerler, Bademlik mevkiinde çadır kurmuşlardı. İtalyan General Battistoni’nin Muğla Mutasarrıfına asayişini sağlamak için asker gönderileceğini bildirmesinden bir gün sonra 23 Temmuz 1919 tarihinde Gökova’dan hareket eden İtalyan askeri birliği, Ula üzerinden Muğla’yı işgal etmiştir. Kentteki önemli merkezler işgal edilmiştir. Menteşe Gazetesi matbaası basılarak, tüm malzemeye el konulmuştur. Gazetenin de çıkarıldığı yer olan Hacılar Hanı, işgal komutanlığı karargâhı haline getirilmiştir. Böylece 5 Temmuz 1921 tarihine kadar süren işgal başlamıştır. Kentin işgal edilmesinde fiili bir direniş gösterilmese de telgraflar ile protesto edilmiştir.⁵⁶

İtalyanların Muğla’yı işgal etmesi sonrasında Menteşe Gazetesi’nin yayımlanmaması kararı alınmıştır. Ancak, son bir sayı çıkarılmasına karar verilmiş ve son sayıda Menteşe

⁵² “Dahili Haberler”, Menteşe, 13 Temmuz 1335, s. 4.

⁵³ “Dikkat” ve “Liva Muhasebe-i Hususiye Müdüriyetinden”, Menteşe, 13 Temmuz 1335, s. 4.

⁵⁴ “Havadisat-ı Mahalliye”, 06 Temmuz 1919, s. 2.

⁵⁵ “Makamı Alii Mutasarrıfiden Beyanname”, Menteşe, 17 Temmuz 1919, s. 1-2; Türkeş, a.g.e., s. 217.

⁵⁶ Çelebi, a.g.e., s. 114; Türkeş, a.g.e., s. 224; TİTE Arşiv, Kutu 111, Sıra 2, 10/05/1335.

Mutasarrıfı Hilmi Bey tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Gazete hazırlanmasına karşın, İtalyanlar tarafından çıkarılmamıştır. Bu konu hakkında Hafız Sabri Aksoy 3 Temmuz 1927 tarihinde Mülkiye Müfettişi Yakup Bey'in soruşturmasına verdiği yazılı cevabında, Mutasarrıf Hilmi Bey'in İtalyan işgalini resmen protesto ettiğini ve son sayı için bir makale kaleme aldığını belirtmiştir. 24 Temmuz 1919 tarihinde yani İtalyan işgalinden bir gün sonra yayımlanması planlanan gazetenin son sayısında yer alması planlanan yazı Ünal Türkeş tarafından Cavit Aker'in arşivinden alınmış ve tam metin olarak yayımlanmıştır. Biz de araştırmada bu makaleyi tam metin olarak yayımlamayı uygun bulduk:⁵⁷

"İhtirasatı Beşeriyeye Hat ve Payan Bulunamıyor

*Aklın ve mantığın, bütün edyan ve mesalikin tanıdığı hakkın tecviz etmediği garip ahvale şahit oluyoruz. Aydın Vilayetini Yunanlılar, Antalya ve Menteşe Sancaklarını İtalyanlar işgal ediyorlar, niçin? Neden? Ne hakla_*

Bu suali kime karşı dermeyan edelim ki aklın, mantığın kabul etmediği, mazinin, halin, istikbalin tecviz edebileceği cevabı alabilelim. Sekene-i arz İttihatçı İtilafçı namları tahtında ikiye ayrılıp birbirini boğmak, medeniyet, hakkaniyet, adalet namına ne varsa mahvetmek üzere uğraştılar. Nihayet bir taraf izharcı acz etti. Meydanı rakibine bıraktı. Dün hasmı en müthiş alatı tahribiyye ile mahvetmeyi azmeden galip tarafın fikrinde, ruhunda, ihtiras ve iftiranın bugün zeval bulduğuna nasıl itimat edebilirsin?

Dün senin batıl davanı haksız addeden hasmından bugün adalet beklemek saflık değil mi?

Dün kuvvetli iken sana suikast edenden bugünkü hali-acz ve zaafında hakkına riayet, merhamet, şefakat beklemek hamakat olmaz mı?

Yunanlılar İzmir ve mülhakatını niçin işgal ettiler? Ferdayı işgali ne cinayetler takibetti? Antalya, Menteşe'ye İtalyanlar neden müstevli oldular?

Mağlûbun harabisi, galibin tatmini ihtirası!...

Roma Tarihini tetkik et!... Her sayfasında bir misal Paris Kongresinde irtikâp olunan haksızlıklar hep sulh ve salâhi cihane perde. Balkan Harbinde, Trablus Harbinde, Alsas Loren Harbinde ve ondan evvelki muharebatta kullanılan perde tarıpuvuda sulhü salâhi cihandır. Gülünç bir riya!... Büyün cihan iktidar ve ihtirasına karşı hakka perestîş, batıla târiz eylediğini iddia eden eski Roma'nın yeni hafidi Danonçıyo Gavriel nokta-i nazarından İttifakçı il İtilafçıyı, İslâm ile Hristiyan'ı, İtalyan ile Türk'ü müsavi telâkki edecek kadar nezahete malik isen Sulh Konferansına de ki:

Bir tül kadar ince olan Vilson Prensiplerinin arkasında oynayan fecayie artık nihayet veriniz! Mukarreratınızın haksız olduğuna en büyük delil bu kararlarınızın sizin de korkarak Fransa, İngiltere, Amerika İttifakı.

İşte siz vazifei vicdaniyye yapabilirsiniz, yalnız Türklerin değil, büyün cihanı insaniyyetin kalbinde bir mevkii muhterem kazanmış olacaksınız.

Hakkı izhar etmek üzere intişar eden Menteşe Gazetesi, vazifesini bilhakkın ifade edemeyeceği kanaatıyla ihtiyarı sükût eder ve muhterem kari ve karielerine azı veda eyler."

⁵⁷ Türkeş, a.g.e., s. 225-226.

Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Menteşe Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi

Menteşe Gazetesi'nin yayım hayatına son vermesi kentte yayım hayatının da durmasına neden olmuştur. Kentin ikinci gazetesi ise Menteşe Gazetesi'nden yaklaşık iki yıl sonra 26 Mayıs 1921 tarihinde İstanbullu Baha Bey tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Baha Bey, İstanbul'dan getirdiği baskı araç ve gereçleri ile kentin yeniden gazeteye kavuşmasını sağlamıştır. Böylece, İnkılâp Gazetesi ile başlayan bu süreç kesintisiz olarak günümüze kadar gelmiştir.⁵⁸

C. Yazarlar

Menteşe Gazetesi'nde hangi yazıyı kimin kaleme aldığı konusunda bir netlik yoktur. İlk sayının hemen altında yer alan M.E.K. kısaltmasının gazetenin yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenen Zorbazâde (Mehmet) Emin Kâmili'ye ait olduğu değerlendirilmektedir. Liva'nın Ahvâl-i İzraiyyesine Dair Haberler bölümünün sonunda M. Cemâl ismi yer almaktadır. Ancak bu ismin kim olduğu konusunda bilgi mevcut değildir.⁵⁹ Yine aynı sayıda İstanbul'da Fransızca yayımlanan bir haber Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Bu haber, gazeteyi yayımlayan isimlerin yani Millî Mücadele yıllarının tüm zorlukları ile karşı karşıya kalan isimlerin, İstanbul basınına takip ettiğini göstermektedir. Bu makalenin ne zaman ve hangi gazetede yayımlandığı gibi künye bilgileri olmamasının yanı sıra Türkçeye kimin tarafından çevrildiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak gazetenin imtiyaz sahibi Hafız Sabri Aksoy'un Fransızca bildiği ve Muğla İdâdisi'nde yabancı dil dersine girdiği de bilinmektedir. Bu makalenin onun tarafından çevrilip çevrilmediği konusunda bilgi bulunmamaktadır.⁶⁰ Gazetede en net belirtilen isim Müdür-i Mesûl Şevket Emin'e aittir. Gazetenin 3 Temmuz 1919 tarihli sayısında yer alan "*Yunan Cesâreti*" başlıklı haberin altında Şevket Emin'in ismi yer almaktadır.⁶¹ Bir sonraki sayının da sonunda yine Müdür-i Mes'ûl Şevket Emin yazılmıştır.⁶² Menteşe Gazetesi'nin 10 Temmuz 1919 tarihli sayısında yer alan "*Alçak Yunan Yaptıkları*" başlıklı makalenin altında M. Reşid ismi yer almaktadır. Tıpkı M. Cemal gibi M. Reşid isminin kim olduğu konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Makalenin son kısmı Ziya Paşa'nın "*İnsan ana derler ki ede kalb-i rakîki/Âlâm-ı benînevi ile kesb-i melâlet*"⁶³ şiiriyle bitmiştir.⁶⁴ Gazetede dikkat çeken bir makalede Aydın'lı Fuad Şahin'in teşekkürü aktarılmıştır. Yunanlıların Aydın'ı işgal etmesi sonrasında Aydın'dan Muğla'ya muhacirler gelmiştir. Bu muhacirlerin işlerinin sağlanmasında Mutasarrıf Hilmi Bey'in gösterdiği gayret nedeniyle Aydın'lı Fuad Şahin'in teşekkürüne yer verilmiştir.⁶⁵ M. Reşid ismini bir sonraki sayının ilk sayfalarında yer alan "*Zulüm ve Tazyikin Neticesi İsyandır*" makalesinin sonunda görmekteyiz.⁶⁶

1. Zorbazâde Emin Kâmili

Muğla'nın Zorbazâde ailesine mensup olan Emin Kâmili Bey, Menteşe Gazetesi'nin yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Aile üyesi Ali Han Ereörnek ile yaptığımız görüşmede edindiğimiz bilgiye göre 1 Temmuz 1880 tarihinde dünyaya gelen Zorbazâde Emin Kâmili Bey, 2 Eylül 1925 tarihinde bir kaza nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Zorbazâde Emin Kâmili Bey'in Muğla mezarlığının taşınması sırasında mezarı kaybolmuştur.⁶⁷

⁵⁸ Zekai Eroğlu, *Muğla Tarihi*, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, 2. Baskı, Muğla 2011, s. 168.

⁵⁹ "Liva'nın Ahvâl-i İzraiyyesine Dair Haberler", Menteşe, 3 Temmuz 1919, s. 2.

⁶⁰ "Dış Haberler", Menteşe, 3 Temmuz 1919, s. 3.

⁶¹ "Yunan Cesareti", Menteşe, 3 Temmuz 1919, s.4.

⁶² "Liva Muhasebe-i Hususî", Menteşe, 6 Temmuz 1919, s.2.

⁶³ Ziya Paşa, *Terci-i Bend ve Terki-i Bend*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1951, 119.

⁶⁴ "Alçak Yunan Yaptıkları", Menteşe, 10 Temmuz 1919, s. 3.

⁶⁵ "Mutasarrıf Hilmi Bey Efendi'ye Arzu Şükran", Menteşe, 10 Temmuz 1919, s. 4.

⁶⁶ "Zulüm ve Tazyikin Neticesi İsyandır", Menteşe, 13 Temmuz 1919, s. 1-2.

⁶⁷ Ali Han EREÖRNEK ile 12 Şubat 2024 tarihli görüşme.

Zorbazâde Emin Kâmilî Bey, İttihat ve Terakki Partisi'nin Muğla'daki teşkilatında yer almıştır.⁶⁸ İzmir'in işgal edilmesi üzerine kurulan Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne üye olmuştur. Muğla'dan Sivas Kongresi'ne giden delegeler arasında yer alan Zorbazâde Emin Kâmilî Bey burada Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. Bu görüşme aile üyeleri tarafından belirtilmektedir.⁶⁹ 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM için yapılan ilk seçimde Menteşe Sancağı'ndan beş vekil seçilmiş, bunlardan dördü istifa etmiştir. İstifa eden adaylar nedeniyle yapılan ara seçimde 62 oy alan Zorbazâde Emin Kâmilî Bey milletvekili seçilmiştir. Milletvekili seçilmesine karşın Zorbazâde Emin Kâmilî Bey, 5 Haziran 1920 tarihinde görevinden istifa etmiştir.⁷⁰

2. Hafız Sabri Aksoy

Menteşe Gazetesi'nin hayata geçirilmesinde en büyük katkı hiç şüphe yok ki Hafız Sabri Aksoy'a aittir. Gazetenin imtiyaz sahibi olan Aksoy, 1885 yılında Muğla, Menteşe'de dünyaya gelmiştir. Babası Muğla'nın ilk belediye başkanı Hacı Kadı Süleyman Efendi'nin oğlu Menteşe Sancağı İdaresi Azasından Hacı Kadızade Ömer Efendi, annesi ise kentin önde gelen isimlerinden Hacı Ali Efendi'nin kızı Habibe Hanımdır. Ailenin ikinci çocuğu olan Hafız Sabri Aksoy'un, abisi Mehmet Aksoy, kardeşleri ise Süleyman Aksoy, Melek Soyman ve Semiha Gölcüklü'dür. İlkokul ve ortaokul eğitimlerini Muğla'da tamamlayan Hafız Sabri, lise eğitimini Muğla ve İzmir'de tamamlamıştır. Hafız Sabri'nin sesinin güzel olması nedeniyle o yıllarda sesi güzel çocuklar gibi o da hafızlık eğitimi almış, bu nedenle Hafız Sabri olarak tanınmıştır. İlk memuriyetine 14 Mart 1907 tarihinde Menteşe Ziraat Bankası'nda başlamıştır. Muğla Rüştüyesi'nde Fransızca dersi veren Hafız Sabri Aksoy, Muğla İdâdisi'nde yabancı dil dersleri de vermiştir. İzmir'in Yunanlıları tarafından işgal edilmesi üzerine Sandık Emîni⁷¹ görevinde bulunan Hafız Sabri, Muğla'daki Millî Mücadele'nin öncülerinden biri olmuştur.⁷²

Cumhuriyetin ilanı sonrasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Muğla'daki kurucuları arasında yer almıştır. 1931 ve 1932 yılları arasında da Cumhuriyet Halk Partisi'nin il başkanlığı görevini üstlenmiştir. Hafız Sabri Aksoy'un siyaset ile ilişkisi devam etse de Cumhuriyet'in ilanı sonrasında musiki çalışmalarına daha fazla önem vermiş ve Muğla Türk Ocağı bünyesinde birçok etkinliğin düzenlenmesinde rol almıştır. Bir süre Muğla Ziraat Bankası'nda da çalışan Aksoy, şiirler yazmış ve besteler yapmıştır. Bunun yanı sıra Muğla Türküleri konusunda yaptığı çalışmalar ile bu türkülerin kayıt altına alınmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Siyasi ve sanatsal çalışmaları ile tanınan Aksoy, 28 Ekim 1935 tarihinde verem hastalığından ötürü hayatını kaybetmiştir.⁷³

3. Şevket Gölcüklü

Muğla'nın önde gelen ailelerinden (Gölcüklüzade ailesinden) Şevket Gölcüklü, Menteşe Gazetesi'nin Sorumlu Müdürü olarak yerel haberleri hazırlamıştır. Doğumu ve ölümü hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da aile mezarlığında doğum 1894, ölüm ise 1956 olarak

⁶⁸ Türkeş, *a.g.e.*, s. 359.

⁶⁹ Türkeş, *a.g.e.*, s. 334; Ali Han EREÖRNEK ile 25 Aralık 2023 tarihli görüşme.

⁷⁰ Filiz Çolak, "I. TBMM'de Menteşe (Muğla) Mebusları ve Meclisteki Faaliyetleri (1920-1923)", *Yeni Fikir Dergisi*, C. 9, S. 21, Aralık 2018, s. 140-141.

⁷¹ Devlete ait para ve taşınır değerleri muhafaza etmekten sorumlu kişidir.

⁷² Hafız Sabri Aksoy hakkında detaylı bilgi için bakınız: Ünal Türköz, *Hafız Sabri Aksoy 1885-1935*, Menteşe Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla 2016; Ali Rıza Hakses, *Muğla Menteşe Büyükleri*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla 1998, s. 191-198; Serdal Soyluer, *Sicil-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909)*, Muğla Belediyesi Yayınları, Muğla 2011, s. 78.

⁷³ Detaylı bilgi için bakınız: Türköz, *a.g.e.*, s. 103-118.

Millî Mücadele Döneminde Muğla ve Çevresindeki Gelişmelerin Menteşe Gazetesi Üzerinden Değerlendirilmesi

belirtilmiştir. Bazı kaynaklarda Şevket Emin Gölcüklü olarak geçmesine karşın bu isimlerin iki kardeşe ait, farklı farklı isimler olduğu anlaşılmaktadır. Şevket Gölcüklü, Muğla'da İttihat ve Terakki Fırkası'nın güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁷⁴ Gazetede de Şevket Emin ismini kullanmıştır. Şevket Gölcüklü, Cumhuriyetin ilanı sonrasında, kendi işlerinin yanı sıra siyaset ile de ilgilenmiş ve CHP'nin Muğla'daki teşkilatında görev almıştır.⁷⁵

Şevket Gölcüklü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında iplik üretiminde yaşanan aksaklıklardan ötürü, devletin iplik dağıtımını kendi üzerine almış ve dokumacılık alanında yerelde kooperatiflerin kurulmasını teşvik etmiştir. Bu kapsamda 25 Mayıs 1942 tarihinde kurulan "Muğla Güzelyayla Dokumacılar Kooperatifi" kurucuları arasında yer alan Şevket Gölcüklü, aynı zamanda ilk idare heyetinde de yer almıştır.⁷⁶ İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945-1948 tarihleri arasında Muğla Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı görevini üstlenen Şevket Gölcüklü, 1956 tarihinde hayatını kaybetmiştir.⁷⁷

4. Serficeli Hilmi Bey

Menteşe Gazetesi'nin yayım hayatında ve Millî Mücadele'nin kritik günlerinde Muğla Mutasarrıfı olarak görev yapmıştır. Serficeli Hilmi Bey (Mehmet Hilmi Bey), 1872 tarihinde Manastır Vilayetinin Serfiçe (Serfice) Sancağında dünyaya geldi. Babası Serfiçe Sancağı Bidaye Mahkemesi Azalarından İbrahim Bey'dir. Doğum yeri nedeniyle Serficeli Hilmi Bey olarak tanınmıştır. Serfiçe Rüştüyesinde orta, Mülkiye'nin idadi kısmında lise eğitimini tamamladıktan sonra 1893 yılında Karib'ül-a'la derece ile Mekteb-i Mükiye-i Şahane'den mezun olmuştur. 1894 yılında Yanya İdadi'sinde göreve başlayan Serficeli Hilmi Bey burada hendese, cebir ve kavanin derslerini vermiştir. 1895 yılında İşkodra Vilayeti Evrak Müdürlüğü'nde kaymakamlık stajına başlamıştır. Birçok yerde kaymakamlık yaptıktan sonra Mutasarrıflığa terfi edilmiş ve bu görevini ilk olarak 14 Eylül 1909 tarihinde Menteşe'ye atanmıştır. Bir yıl sonra Preveze'ye atanan Serficeli Hilmi Bey, 9 Nisan 1917 tarihinde ikinci kez Menteşe'de görevlendirilmiştir. 23 Haziran 1920 tarihine kadar burada kalan Serficeli Hilmi Bey, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, Muğla'da işgaller karşısında ortaya konulan protestolarda ön planda yer almış, kentin İtalyanlar tarafından işgal edilmesine de tanıklık etmiştir.⁷⁸

Muğla'daki faaliyetleri ardından Sivas'a giden Serficeli Hilmi Bey, Millî Mücadele safılarına katıldı. Mustafa Kemal Paşa tarafından Fransızlar tarafından işgal edilen Adana'da Kuvayı Millîye teşkilatını düzenlemek için Adana Vali Vekilliğine atandı. Fransızlar ile Ankara Antlaşması sonrasında Diyarbakır Vali Vekilliğine atanan Hilmi Bey, daha sonra Elâziğ, Sivas ve Trabzon Valiliği görevlerinde bulundu. 1931 yılında yaş haddinden emekli oldu.⁷⁹

Sonuç

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Muğla'da da tepkilere neden olmuştur. Bu işgal beraberinde yeni ve sancılı bir dönemin

⁷⁴ Türkeş, a.g.e., s. 376.

⁷⁵ Hacı Veli Gök, "CHP Parti Müfettişi Dr. Rıza Levent'in Raporları Işığında Muğla (1941-1941), *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 25, 2021, s. 209.

⁷⁶ Bayram Akça ve Mehmet Avcı, "1942-1950 Arası Anadolu'da Bir Dokumacılık Kurumu: Muğla Güzelyayla Dokumacılar Kooperatifi", *Ariş Dergisi*, S. 7, 2012, s. 5-6.

⁷⁷ <https://www.mutso.org.tr/hakimizda/kurulusundan-bugune-yon-krl-baskanlari/3-sevket-golcuklu-1945-1948/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

⁷⁸ Bayram Akça ve Seher Akça, "Osmanlı Devleti Son Dönemi Mutasarrıflarından Serficeli Hilmi Bey", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 8, S. 2, Haziran 2022, s. 481-482.

⁷⁹ Akça ve Akça, a.g.m., s. 32.

de başlangıcı olmuştur. İşgaller karşısında tepkiler de ortaya çıkmıştır. Bu sırada Çine'ye kadar dayanmış olan Yunan ordusu ve Menteşe sahillerinde her geçen gün işgal alanını genişleten İtalyan güçlerinin faaliyetleri ile İstanbul'dan gönderilen nasihat heyeti karşısında Muğlalılar, yeni bir arayış içerisine girmiştir. Vatan topraklarının işgal edildiği bu süreçte kurulan Menteşe Müdafaa-i Vatan Cemiyeti etrafında bir araya gelen Muğlalılar, direnişin bir parçası olarak Menteşe Gazetesi'nin çıkarılmasına karar vermiştir.

Menteşe Gazetesi, Millî Mücadele'nin hemen başında Muğla ve civarında yaşananların ortaya konulması bakımından önemli bir kaynaktır. Dönemin koşullarının zorluğu düşünüldüğünde, tüm imkânsızlıklara karşın böylesine bir gazetenin çıkarılması büyük bir başarıdır. Gazetenin çıkarılması için gerekli olan matbaa ve basım malzemelerinin temini İtalyanlar aracılığı ile sağlanmıştır. İtalyanların, her geçen gün artan işgale tepkilerden çekindiğinden ötürü böylesine bir adıma destek verdiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden gazete hedefine Yunan işgalini almış, İtalyanlar hakkında olumlu denilebilecek bir tutum sergilemiştir.

Menteşe Gazetesi, Yunan işgali karşısında makalelerinin yanı sıra yerel ve uluslararası gelişmelere de yer vermiştir. Muğla'nın Millî Mücadele yıllarının hemen başında sosyoekonomik hayatı hakkında önemli bilgiler veren gazete, aynı zamanda yaşanan asayiş olaylarını da aktarmıştır. Bu haberlerde işgallerin topluluk üzerindeki etkisine yer verilmiş ve yapılan mezalimler belirtilmiştir. Gazetenin tanıklık ettiği olayları yansıtmada her ne kadar eksiklikleri bulunsa da dar bir kadro ve günün koşulları göz önünde tutulduğunda haber kapasitesinin geniş olduğu söylenebilir. Yerel haberlerin yanı sıra, harici haberler başlıkları altında uluslararası gelişmelere de gazetede yer verilmiştir. Bu haberlerin kaynağı tam olarak belirtilmese de kentteki postane aracılığı ile alındığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra İtalya'daki gelişmeler ve Paris Barış Konferansı'ndaki İtalyan görevlilerin hareketlerinin haberlerde geniş yer tutması, İtalyan işgal kuvvetlerinin de haber kaynağı olduğunu göstermektedir. Gazetenin niteliği ve haberleştirdiği konular genelde Millî Mücadele, özelde ise Güneybatı Anadolu'daki gelişmeleri aksettirmesi sebebiyle önemli bir kaynak olarak tanımlanmasına etki etmektedir.

Kaynakça

1.Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

BOA, Yer Bilgisi 631-6, DH.ŞRF., R. 20.05.1335.

TİTE Arşiv, Kutu 111, Sıra 2, 10/05/1335.

2.Sürelî Yayınlar

Devrim Gazetesi, 29 Ekim 1998. (Tüm Sayı)

"Alçak Yunan Yaptıkları", Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 2-3.

"Açık Muharebe", Menteşe, 6 Temmuz 1335, s.2.

"Ahvali Siyasiye", Menteşe, 30 Haziran 1335, s. 2-3.

"Arz-ı Meram", Menteşe, 30 Haziran 1335, s.1

"Aydın Rumları'nın Sulh Konferansına Müracaatı", Menteşe, 13 Temmuz 1335, s. 2.

"Aydın'a Dair", Menteşe, 10 Temmuz 1335, s. 3.

"Aydın'ı Tahliye", Menteşe, 6 Temmuz 1335, s. 2.

- “Dahili Haberler”, Mentеше, 13 Temmuz 1335, s. 4.
- “Dış Haberler”, Mentеше, 3 Temmuz 1335, s. 3
- “Dikkat” ve “Liva Muhasebe-i Hususiye Müdüriyetinden”, Mentеше, 13 Temmuz 1335, s.4.
- “Harici Haberler”, Mentеше, 13 Temmuz 1335, s. 3.
- “Harici Haberler”, Mentеше, 6 Temmuz 1335, s. 2
- “Harici Havadisler”, Mentеше, 10 Temmuz 1335, s.3.
- “Havadisât-ı Mahalliye”, Mentеше, 6 Temmuz 1335, s. 2.
- “Havadis-i Mahalliye”, Mentеше, 3 Temmuz 1335, s. 3
- “İlanât”, Mentеше, 10 Temmuz 1335, s. 4
- “İtizar”, Mentеше, 10 Temmuz 1335, s. 3
- “İmza Toplayalım”, Mentеше, 10 Temmuz 1335, s. 1
- “İstihbarat-ı Hususiyemiz”, Mentеше, 3 Temmuz 1335, s. 4.
- “İtalyanların İnsaniyeti”, Mentеше, 10 Temmuz 1919, s. 3.
- “Liva Muhasebe-i Hususî”, Mentеше, 6 Temmuz 1335, s. 2.
- “Liva'nın Ahval-i Ziraiyesine Dair Haberler”, Mentеше, 3 Temmuz 1335, s. 2-3.
- “Makamı Alii Mutasarrıfiden Beyanname”, Mentеше, 17 Temmuz 1919, s. 1-2.
- “Medeniyet Utansın”, Mentеше, 6 Temmuz 1335, s. 2.
- “Mutasarrıf Hilmi Bey Efendi'ye Arzu Şükran”, Mentеше, 10 Temmuz 1335, s. 3.
- “Yunan Cesareti”, Mentеше, 3 Temmuz 1335, s. 4.
- “Yunanlıların Anadolu'ya Gönderilmeleri ve Yunan Emelleri Anlatılmıştır”, Mentеше, 3 Temmuz 1335, s. 1.
- “Yunanlıların Tekrar Avdeti”, Mentеше, 6 Temmuz 1335, s. 2.
- “Zavallı Aydın ve Aydınlılar”, Mentеше, 6 Temmuz 1335, s.1.
- “Zulüm ve Tazyikin Neticesi İsyandır, Mentеше, 13 Temmuz 1335, s. 1.

3.Kitap, Makale ve Tezler

- Akça, Bayram ve Akça, Seher (2022), “Osmanlı Devleti Son Dönemi Mutasarrıflarından Serfelicli Hilmi Bey”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 480-489.
- Akça, Bayram ve Avcı, Mehmet (2012), “1942-1950 Arası Anadolu'da Bir Dokumacılık Kurumu: Muğla Güzelyayla Dokumacılar Kooperatifi”, *Arış Dergisi*, S. 7, s. 4-9.
- Aydinel, Sıtkı (2008), *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi*, Ankara: Vadi Yay.
- Coşar, Ömer Sami (1964), *Millî Mücadele Basını*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yay.
- Çanlı, Mehmet ve Türkeş, Ünal (2001), “Kuruluş ve Teşkilatlanma Çalışmaları Mentешeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, *Toplumsal Tarih*, S. 2001-02, s. 41-51.
- Çelebi, Mevlüt (1992), *Heyet-i Nasîha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, İzmir: Akademi Kitapevi.
- Çelebi, Mevlüt (1993), Mentеше Gazetesi, *Tarih ve Toplum*, C.19, S.112, s. 30-33.
- Çelebi, Mevlüt(2002), *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Çelebi, Mevlüt (2005), “Mentеше Sancağı'nda İzmir'in İşgalin Gösterilen Tepkiler,” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XX, S. 1, s. 39-59.
- Çolak, Filiz (2018), “I. TBMM'de Mentеше (Muğla) Mebusları ve Meclisteki Faaliyetleri

(1920-1923)", *Yeni Fikir Dergisi*, C. 9, S. 21, s. 133-156.

Eroğlu, Zekai (2011), *Muğla Tarihi*, Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yay.

Gök, Hacı Veli (2021), "CHP Parti Müfettişi Dr. Rıza Levent'in Raporları Işığında Muğla (19410-1941), *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.13, S. 25, s. 203-229.

Hakses, Ali Rıza (1998), *Muğla Menteşe Büyükleri*, Muğla: Muğla Valiliği Yay.

Soyluer, Serdal (2021), *Sicil-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Muğlalı Devlet Memurları (1879-1909)*, Muğla: Muğla Belediyesi Yay.

Tekeli, İlhan (1993), "1923-1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler", (114-187), Derleyen İlhan Tekeli, *Tarih İçinde Muğla*, Muğla: Muğla Belediyesi Yay.

Tekir, Süleyman ve Ural, Selçuk (2017), "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)", *CTAD*, C. 13, S. 26, s. 125-148.

Toprak, İzzet (1989), *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Bas.

Turan, Mustafa (2014), *Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Türkeş, Ünal (1973), *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul: Yelken Mat.

Türköz, Ünal (2016), *Hafız Sabri Aksoy 1885-1935*, Muğla: Menteşe Belediyesi Kültür Yay.

Ziya Paşa (1951), *Tercî-î Bend ve Terkib-î Bend*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay.

4. Dijital Kaynaklar

<https://www.mutso.org.tr/hakkimizda/kurulusundan-bugune-yon-krl-baskanlari/3-sevket-golcuklu-1945-1948/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

5. Kaynak Kişiler

Ali Han EREÖRNEK

Prof. Dr. Mevlüt Çelebi

EKLER

Ek. 1 Konakaltı İskender Alper Kùltür Merkezi⁸⁰

⁸⁰ Cem Durna Arşivi.

Ek. 2 Hafız Sabri AKSOY⁸¹

⁸¹ Türköz, *a.g.e.*, s. 194.

Ek. 3 Menteşe Gazetesi Birinci Sayı Birinci Sayfa

